



ელდარ ბუბულაშვილი

ღვაწლი დეკანოზ მელიტონ კელინჯერიძისა

2014 წლის 5 თებერვალს დაბადების 150 წლისთავი შეუსრულდა ცნობილ საზოგადო მოღვაწეს, დეკანოზ მელიტონ კელინჯერიძეს. მელიტონ კელინჯერიძე იმ ქართველ მამულიშვილთა რიცხვს ეკუთვნის, რომელიც XIX ს-ის უკანასკნელი ათწლეულიდან მოყოლებული XX ს-ის 40-იან წლებამდე აქტიურ საზოგადოებრივ საქმიანობას ეწეოდა ქვეყნისა და ხალხის საკეთილდღეოდ. მრავალმხრივი იყო მელიტონ კელინჯერიძის მოღვაწეობა. იგი იყო სასულიერო პირი, დეკანოზი, მკვლევარი, პედაგოგი და მრავალი სასიკეთო საქმის თაოსანი. მელიტონ კელინჯერიძის თაობის მოღვაწეებისთვის მრავალმხრივი და მრავალფეროვანი საქმიანობა ჩვეულებრივ ფაქტად აღიქმება, XIX ს-ისა და XX ს-ის დასაწყისში მოღვაწეთა მრავალმხრივი საქმიანობა ეპოქის მოთხოვნილებით იყო ნაკარნახები. შესაბამისი კადრების სიმცირის გამო ქართველი ახალგაზრდა სწავლულები ყველა იმ დარგში მოღვაწეობდნენ, რაც მათი სამშობლოს კეთილდღეობას წაადგებოდა.

თითქმის ყველა, ვინც კი მელიტონ კელინჯერიძის ღვაწლის წარმოჩენას შეეხება, ერთხმად მიიჩნევს, რომ იგი ქართველ სამოციანელთა (თერგდალეულთა) ერთ-ერთი ღირსეული წარმომადგენელია,¹ რაც, ჩვენი აზრით, გარკვეულ დაზუსტებას მოითხოვს. მელიტონ კელინჯერიძე ქართველ სამოციანელთა იდეებზე იყო აღზრდილი და მთელი თავისი მოღვაწეობის მანძილზე ამ იდეების პოპულარიზაციას ეწეოდა, რის გამოც იგი მიუღებელი იყო და იდეგნებოდა როგორც მეფის ხელისუფლების, ისე საბჭოთა რეჟიმის დროსაც.

მელიტონ კელინჯერიძე დაიბადა 1864 წლის 5 თებერვალს შორაპნის მაზრის სოფელ ტაბაკინში (დღევანდელი ზესტაფო-

ნის მუნიციპალიტეტი) დიაკონ სპირიდონ კელენჯერიძის ოჯახში. რამდენიმე თვის მელიტონს დედა გარდაეცვალა და იგი აღზარდეს დეიდებმა, რის გამოც მეტწილად დროს დედუღეთში, სოფელ ზეგანში (დღევანდელი ბაღდადის მუნიციპალიტეტი) ატარებდა. წერა-კითხვა მელიტონმა ოჯახში ბაბუის დახმარებით შეისწავლა, რომლის სურვილი იყო მელიტონი სასულიერო პირი გამოსულიყო.² პირველდაწყებითი განათლების მისაღებად მამამისმა მელიტონი 1876 წლის სექტემბერში ქუთაისში ვ. პეტრიაშვილის კერძო სკოლაში შეიყვანა, რომელიც შემდგომ ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელს შეუერთეს. აღნიშნული სასწავლებელი მან 1884 წელს წარჩინებით დაამთავრა და იმავე წელს ჩაირიცხა თბილისის სასულიერო სემინარიაში, სადაც იგი, როგორც სასულიერო პირის შვილი, ყველა შეღავათით სარგებლობდა – იმყოფებოდა სახელმწიფოს კმაყოფაზე და ცხოვრობდა სემინარიასთან არსებულ პანსიონში. თბილისის სასულიერო სემინარიაში მისი სწავლების დროს (1884–1890 წწ.) მძიმე ატმოსფერო სუფევდა. იგი მომსწრე იყო იმ ფაქტისა, 1886 წელს როგორ დაჭრა სტუდენტმა იოსებ ლალიაშვილმა სემინარიის რექტორი პ. ჩუღეციკი სასიკვდილოდ, რის შემდეგ კიდევ უფრო გაძლიერდა სემინარისტებზე მკაცრი მეთვალყურეობა. თბილისის სასულიერო სემინარიაში გატარებულმა წლებმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს მისი მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებაში.

მძიმე პირობების მიუხედავად, სემინარიაში მელიტონი წარმატებით სწავლობდა. 1890 წელს მან პირველი ხარისხით დაამთავრა თბილისის სასულიერო სემინარია და სემინარიის მაშინდელ ხელმძღვანელთა რეკომენდაციით, 1890 წლის სექტემბრიდან სწავლა გააგრძელა კიევის სასულიერო აკადემიაში. როგორც მისი ბიოგრაფიის მკვლევარები აღნიშნავენ, კიევში სტუდენტობის დროს მელიტონს გარს შემოუკრებია იქ მყოფი სტუდენტები, აქტიურად ჩართულა ქართველ სტუდენტთა სათვისტომოს მუშაობაში, შეუქმნია ქართული წიგნთსაცავი, საქართველოდან გამოუწერია გაზეთი „ივერია“, რომელსაც თურმე აცნობდა კიევში მყოფ ქართველ სტუდენტებს. იგი 1893 წლიდან სტუდენტთა სათვისტომოს წევრებს, ეროვნულ-პატრიოტული გრძნობის ამაღლების მიზნით, საჯარო ლექციებს უკითხავდა ქართულ ლიტერატურასა და საქართველოს ისტორიაში.³

1894 წელს მელიტონმა ღვთისმეტყველების კანდიდატის ხარისხ-

ით დაამთავრა კიევის სასულიერო აკადემია და 1895 წლის 1 თებერვალს მუშაობა დაიწყო ქუთაისში, ეპისკოპოს გაბრიელ ქიქოძის მიერ ახლადდაარსებულ სასულიერო სემინარიაში, სადაც ჯერ საღმრთო რჯულს ასწავლიდა, შემდეგ კი ქართულს და მათემატიკას. იგი აქტიურად ჩაერთო ქუთაისის სემინარიის საქმიანობაში. მელიტონი არჩეულ იქნა სემინარიის საბჭოს მდივნად, ხოლო 1898 წელს სემინარიასთან გახსნილი სანიმუშო კლასის საქმიანობას ძირითადად მელიტონი წარმართავდა.⁴ პედაგოგიურ საქმიანობასთან ერთად იგი დაინიშნა იმერეთის სამრევლო-საეკლესიო სკოლების ზედამხედველად. 1896 წლის ივნისში მელიტონს იმერეთის ეპარქიის დროებითი მმართველის, ეპისკოპოს ბესარიონ დადიანის კურთხევით, ჯერ დიაკვნად დაასხეს ხელნი, შემდეგ კი მღვდლად და ქუთაისის ალექსანდრე ნეველის საკათედრო ტაძრის მღვდელმსახურად გაამწესეს. სასულიერო მოღვაწეობისას მელიტონმა მრევლის დიდი სიყვარული დაიმსახურა. ეკლესიაში ერთგული სამსახურის გამო, სასულიერო უწყებამ იგი არაერთი საეკლესიო ჯილდოთი წაახალისა. 1903 წლის დასაწყისში, რუსეთის უწმინდესი სინოდის განკარგულებით, მელიტონი ქუთაისის სასულიერო სასწავლებლის ზედამხედველად დაინიშნა და ამავე წელს აირჩიეს იმერეთის ეპარქიული სასწავლო საბჭოს წევრად. პარალელურად კი საღმრთო რჯულს ასწავლიდა ქუთაისის წმ. ნინოს ქალთა სასწავლებელში. კეთილსინდისიერი სამსახურის გამო, 1905 წლის მაისში უწმინდესი სინოდის გადაწყვეტილებით მელიტონი დაჯილდოვდა სამკერდე ოქროს ჯვრით.⁵

მელიტონ კელენჯერიძე აქტიურად იბრძოდა დაკარგული ეკლესიური თავისუფლების აღდგენისათვის. იგი აქტიურად ჩაება ამ ბრძოლაში. მელიტონი ყველა იმ შეკრებების მონაწილე იყო, რომელიც 1905-1906 წლებში საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენას მოითხოვდა. ამ საკითხზე მან 1906 წელს რუსულ ენაზე გამოაქვეყნა ნაშრომი. 1907 წელს მელიტონი რუსეთის უწმინდესი სინოდის განკარგულებით ქუთაისიდან გურია-სამეგრელოს ეპარქიაში გადაიყვანეს და ფოთის ვაჟთა გიმნაზიაში საღმრთო რჯულის მასწავლებლად დაინიშნეს; ამავე დროს ფოთის საკათედრო ტაძრის წინამძღვრის მოვალეობასაც ასრულებდა. ფოთში მელიტონმა საკმაო წარმატებას მიაღწია, რის გამოც მრევლის დიდი სიყვარული დაიმსახურა. იგი 1914 წლის 3 ნოემბრამდე ფოთის საკათედრო ტაძრის წინამძღვრის მოვალეობას ასრულებდა. რუსეთის უწმინდესი

სინოდის გადაწყვეტილებით მას დეკანოზის წოდება მიენიჭა, ხოლო 1913 წელს აღდგომის ბრწყინვალე დღესასწაულთან დაკავშირებით წმ. ანას III ხარისხის ორდენით დაჯილდოვდა. მის დაჯილდოვებაში და წახალისებაში დიდი როლი შეასრულა საქართველოს ეგზარქოსმა პიტირიმ ოკნოვმა (1914–1915).

დეკანოზმა მელიტონ კელენჯერიძემ, როგორც საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის მოძრაობის ერთ-ერთმა აქტიურმა მოღვაწემ, მონაწილეობა მიიღო 1917 წლის 12 მარტს მცხეთაში, სვეტიცხოვლის ტაძარში საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის თავყრილობაში. მისი ხელმოწერა ამშვენებს საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის აქტს. მანვე, როგორც ქუთაისის სასულიერო დეპუტაციის წარმომადგენელმა, მონაწილეობა მიიღო 1917 წლის 11-17 სექტემბრის საქართველოს ეკლესიის პირველი საეკლესიო კრების მუშაობაში. საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ, 1917 წლის 10 აგვისტოს, დეკანოზი მელიტონ კელენჯერიძე დაინიშნა ქუთაისის სასულიერო სასწავლებლის ქართული ენის პედაგოგად. პარალელურად იგი ქართული ენისა და ფოლკლორის შესახებ საჯარო ლექციებს მართავდა ქუთაისის საზოგადოების წინაშე.

1922-1923 წლებში დეკანოზი მელიტონი საკათალიკოსო საბჭოს გადაწყვეტილებით ზესტაფონში ტაძრის წინამძღვრად გაამწესეს, მაგრამ აღდილობრივი საბჭოთა რეჟიმის მხრიდან ძალადობის გამო იგი 1923 წელს სასულიერო მოღვაწეობას თავს ანებებს და ქუთაისის სხვადასხვა საერო სკოლაში პედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწევა, ხოლო 1934 წლიდან თბილისში გადადის საცხოვრებლად და კვლავ პედაგოგიურ საქმიანობას აგრძელებს. თუმცა, საბჭოთა რეჟიმისათვის მელიტონ კელენჯერიძის მსოფლმხედველობა მიუღებელი იყო, რის გამოც იგი დიდ შევიწროვებას განიცდიდა.⁷

მელიტონ კელენჯერიძეს საზოგადოებრივ ასპარეზზე გამოსვლის დღიდან აქტიური ურთიერთობა აკავშირებდა იაკობ გოგებაშვილთან და აკაკი წერეთელთან; დიდად აფასებდა ვაჟა-ფშაველას და ილია ჭავჭავაძის ღვაწლს. მან ილია ჭავჭავაძის მკვლელობას საინტერესო ნარკვევი და ლექსი მიუძღვნა.⁸ ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულ მის ფონდში არაერთი საინტერესო მოგონება თუ პირადი წერილებია დაცული, რომელნიც ქართველ საზოგადო მოღვაწეებთან მის ურთიერთობას ასახავენ.

მელიტონ კელენჯერიძე გარდაიცვალა 1949 წლის 14 აგვისტოს,

დასაფლავებულია თბილისში, ვაკის სასაფლაოზე.

მრავალმხრივ საქმიანობასთან ერთად, მელიტონ კელენჯერიძე აქტიურ სამეცნიერო-კვლევით მუშაობასაც ეწეოდა. მისი მეცნიერული მოღვაწეობის სფერო მრავალფეროვანი იყო. იგი იკვლევდა და აქვეყნებდა ნაშრომებს ქართულ ხალხური ფოლკლორის, ქართული ენის გრამატიკის და ქართული ლიტერატურის ისტორიის შესახებ. მისი როლი ქართული ფოლკლორისტიკის კვლევაში სათანადოდაა დაფასებული.⁹ ზემოთ დასახელებული საკითხების გარდა, მელიტონ კელენჯერიძის სამეცნიერო კვლევის სფეროში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია საქართველოს ეკლესიის ისტორიის საკითხებს. ამ თემატიკასთან დაკავშირებით მან რამდენიმე ნაშრომი გამოაქვეყნა. სამწუხაროდ მისი ღვაწლი აღნიშნული საკითხების კვლევაში დღემდე შეუფასებელია.

როგორც ირკვევა, საისტორიო საკითხებით მელიტონი ჯერ კიდევ კიევის სასულიერო აკადემიაში სწავლის დროს დაინტერესებულა. 1992–1993 წლებში იგი ჟურნალ „მწყემსში“ პერიოდულად აქვეყნებს წერილებს „საისტორიო მასალა. გუჯრები“, რომლებშიც მის მიერ მიკვლეული დოკუმენტები იბეჭდებოდა. მათ იმერეთის მეფე სოლომონ I-ისა (1752–1784) და მეფე ერეკლე II-ის (1745–1798) ხელრთვა ახლავს.¹⁰ ცნობილია აგრეთვე, რომ კიევის სასულიერო აკადემიის დასრულებისას ღვთისმეტყველების კანდიდატის ხარისხი მას მიუღია ნაშრომისათვის „საქართველოს ეკლესია მე-18 ს-ში“. აღნიშნული შრომის სამეცნიერო ღირებულებებზე არაფრის თქმა არ შეგვიძლია, რადგან გასაგები მიზეზების გამო ჩვენ ვერ შევძელით მისი გაცნობა, მაგრამ მინიჭებული ხარისხი ნათლად მეტყველებს, რომ იგი ურიგო არ უნდა ყოფილიყო.

სეკლესიო საკითხებისადმი მიძღვნილი გამოქვეყნებული ნაშრომებიდან აღსანიშნავია მელიტონ კელენჯერიძის მიერ 1906 წელს „თონცმელის“ ფსევდონიმით რუსულ ენაზე გამოქვეყნებული შრომა, რომელიც წარმოადგენს პასუხს საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის მოწინააღმდეგის, რუსეთის უწმინდესი სინოდის კანცელარიის ობერ-მდივნის ვ. სამუილოვის წინააღმდეგ.¹¹ ცნობილია, რომ XX ს-ის დასაწყისში საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის მოთხოვნის გამო, რუსეთის ხელისუფლების გადაწყვეტილებით იმპერიის დედაქალაქში გამართულ წინასაეკლესიო კრების სათათბირო სხდომებზე იხილებოდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის კანონიერების საკითხი, რომლის განხილვაში ქართ-

ველთა წარმომადგენლებთან ერთად (ეპისკოპოსი კირიონი (საძაგლიშვილი), ეპისკოპოსი ლეონიდე (ოქროპირიძე); მკვლევარები: ნიკო მარი, ალ. ხანაშვილი, ალ. ცაგარელი) მონაწილეობდნენ რუსი სასულიერო პირები და საეკლესიო საკითხების მკვლევარები. ვ. სამუილოვი ერთ-ერთი მათგანი იყო, რომელიც ამტკიცებდა, რომ საქართველოს ეკლესიას არასოდეს გააჩნდა ავტოკეფალია. იგი 1906 წლის დასაწყისში ჟურნალ „Церковные ведомости“-ის №1-6 გამოქვეყნებულ წერილებში აღნიშნავდა, რომ საქართველოს ეკლესია 1783 წლამდე, კანონიკურად ანტიოქიის პატრიარქს ექვემდებარებოდა და მის სახელს წირვა-ლოცვებში იხსენიებდა. ვ. სამუილოვის დასკვნით, თუკი საქართველოს ეკლესიას არ ჰქონდა ავტოკეფალია, ბუნებრივია, რუსეთის ხელისუფლება მას ვერ წაართმევდა.

ვ. სამუილოვის ტენდენციურ მოსაზრებებს დეკანოზ მელიტონ კელენჯერიძის გარდა არგუმენტირებული პასუხი გასცეს, აგრეთვე, დეკანოზმა კალისტრატე ცინცაძემ და ალექსანდრე ხახანაშვილმა.¹² ნაშრომში მელიტონ კელენჯერიძე ქართულ და უცხოურ წყაროებზე დაყრდნობით, კრიტიკულად განიხილავს ვ. სამუილოვის არგუმენტებს და საეკლესიო სამართლის საშუალებით ახდენს მათ გაქარწყლებას.¹³ მელიტონ კელენჯერიძე ნაშრომს დამატების სახით ურთავს აღნიშნულ საკითხზე ძირითადად რუსულ პერიოდულ ორგანოებში („Дух. Вестник груз. Экзархата“, „Вестник возрождения“, „Встань“, „Церковно-общественная жизнь“ და სხვ.) 1905-1906 წლებში გამოქვეყნებულ მასალებს, რომელთა ავტორებიც (სერგი გორგაძე, ილია ფერაძე, რკინიგზის ეკლესიის რუსი მღვდელი იონა ბრიხნიჩივი, ნიკო მარი, არქიმანდრიტი ანდრია, ანტონ ნატროევი (ნატროშვილი), მღვდელი ილია ჯაში) აქტიურად უჭერდნენ მხარს ქართველი ხალხის მოთხოვნას საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის შესახებ.¹⁴

როგორც აღნიშნა, მელიტონის დასახელებული ნაშრომი გამოქვეყნებულია „თონცმელის“ ფსევდონიმით. მეტად ორიგინალური და საინტერესოა ლათინური ასო-ნიშნებით შედგენილი აღნიშნული ფსევდონიმი. იგი წარმოადგენს „მელიტონის“, როგორც საკუთარი სახელის, სახეცვლილ ფორმას. ფსევდონიმის პირველი სამი ასო-ნიშანი „თონ“ არის მისი სახელის ბოლო სამი გრაფიკული ნიშანი, რომლის შემდგომ მოთავსებული ლათინური „ც“ არის კელენჯერიძის გვარის აღმნიშვნელი პირველი ასო, „კანი“, ხოლო ფსევდონ-

იმის ბოლო ოთხი ასო „მელი“ არის საკუთარი სახელის დასაწყისი ასო-ნიშნები. უკანასკნელი ლათინური „ს“ ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანია და კუთვნილების აღმნიშვნელი უნდა იყოს. ამავე ფსევდონიმით მელიტონმა 1915 წელს ცალკე კრებულად გამოქვეყნა ორი ზღაპარი.¹⁵

მელიტონ კელენჯერიძემ დიდი ამაგი დასდო წმინდა გაბრიელ (ქიქოძე) მღვდელმთავრის ღვაწლის წარმოჩენას. მის უკვდავსაყოფად მან 1902 წელს გამოსცა „უკანასკნელი დღენი იმერეთის ეპისკოპოსის გაბრიელისა“, რომლის ახალი გამოცემა 2009 წელს განახორციელა მელიტონის შვილიშვილმა, ქალბატონმა ცისანა ქოჩჩიაშვილმა. აღნიშნულ გამოცემას ახლავს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის წინასიტყვაობა, რომელშიც მოკლედაა შეფასებული მელიტონ კელენჯერიძის ღვაწლი. უწმინდესისა და უნეტარესის სამართლიანი შეფასებით მელიტონ კელენჯერიძე „...თაობებისთვის დარჩა ვითარცა მაგალითი მწყემსი კეთილისა და სოფლის მანათობელი“.¹⁶

ამ მცირე მოცულობის ნარკვევში მელიტონ კელენჯერიძე მოკლედ მიმოიხილავს იმერეთის ეპისკოპოსი გაბრიელის გარდაცვალების წინა პერიოდს, ყურადღებას ამახვილებს მის ავადმყოფობასა და სულიერ მდგომარეობაზე. აქვე სათანადო ადგილი ეთმობა მისი გარდაცვალებისა და დასაფლავების აღწერას. ავტორი სრული სახით გვთავაზობს წმინდა გაბრიელის დასაფლავებაზე ილია ჭავჭავაძის მიერ წარმოთქმულ სიტყვას, მაშინდელი სხვადასხვა საზოგადოების თუ პიროვნებების მიერ გამოგზავნილი სამძიმრის დეპეშათა შინაარსებს, ჩამოთვლილია განსვენებულისთვის მიართმეული ხატები თუ სხვა ნივთები მათზე არსებული წარწერებით და სხვ.

გამოქვეყნებული ბროშურით მელიტონი აცნობებს საზოგადოებას, რომ მისი სურვილია სრული გამოკვლევა შეიქმნას გაბრიელ ეპისკოპოსის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ. მასალების მოძიების მიზნით, მას 74 პუნქტისაგან შედგენილი კითხვარი შეუდგენია, რომელიც გაბრიელის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის სხვადასხვა მხარეს ეხებოდა. ამ კითხვარით იგი საზოგადოებას დახმარებას სთხოვს. აღნიშნული კითხვარი ზემოთ დასახელებულ ბროშურაში დამატების სახით არის დაბეჭდილი. ნაშრომში მელიტონი გულისტკივილით აღნიშნავდა: „ჩვენ, ქართველებს... სამარცხინო უსამართლობა გვჭირს: ჯერ ხეირიანი საზოგადო მოღვაწე

და ნიჭიერი კაცი სანთლით საძებარია ჩვენში და მერმედ, კიდევ რომ დაგვებადოს ასეთი პირი და ნიჭიც და მამულიშვილობაც გამოიჩინოს, ჩვენ მაინც არ ვიცით ღირსეული დაფასება ასეთი მოღვაწისა. ნაცვლად ამისა, სიცოცხლეში ხელს ვუშლით, მოსვენებას არ ვაძლევთ, კეთილს გზაზედ ვედობებით, მტრობასა და შურს არ ვაკლებთ და როდესაც... ცივ სამარეში ჩავა, საფლავზე თუ ვიტყვით ორიოდ ცივ სიტყვას, ქვეყნის შესახედავად, თორემ, რაკი მიწას მივაბარებთ, სრულად დავიწყებას ვაძლებთ...“¹⁷

მელიტონ კელენჯერიძის თხოვნამ სასურველი შედეგი გამოიღო: მას საზოგადოების ცნობილი სახეების გარდა, უცნობი პიროვნებებიც გამოეხმაურნენ, რომლებიც ახლოს იცნობდნენ გაბრიელ ეპისკოპოსს. მელიტონ კელენჯერიძესთან თავი მოიყარა საზოგადოების სხვადასხვა წრის წარმომადგენელთა მიერ შედგენილმა მოგონებებმა, რომელიც გაბრიელ ეპისკოპოსის ცხოვრებისა და მოგვაწეობის სხვადასხვა მხარეს ეხებოდა. აღნიშნულ მასალაზე დაყრდნობით, მას უკვე 1910 წლისთვის წმიდა გაბრიელ მღვდელმთავრისადმი მიძღვნილი პირველი ტომი გამოსაცემად ჰქონდა გამზადებული, მაგრამ უსახსრობის გამო საქმის ბოლომდე მიყვანას ვერ ახერხებდა. ამ დროისთვის, იგი ფოთში მსახურობდა და დახმარების სათხოვნელად ეწვია იმ დროისთვის ფოთის ქალაქის თავს ნიკო ნიკოლაძეს. ნიკოს თვითონ არ ჰქონდა სათანადო თანხა, მაგრამ ახლობელთა შორის იშოვა დამფინანსებელი, რომელმაც სამწუხაროდ ვინაობის გამხელა არ ისურვა და უცნობი პიროვნების წყალობით 1913 წლის ბოლოს გამოქვეყნდა მღვდელი მელიტონ კელენჯერიძის „გაბრიელი, ეპისკოპოსი იმერეთისა (მისი დრო, ცხოვრება და მოღვაწეობა)“.

ნაშრომის შესავალ ნაწილში მელიტონი ჩამოთვლის და მადლობით მოიხსენიებს ყველა იმ პიროვნებას, რომელმაც მას გაბრიელ ეპისკოპოსის შესახებ მოგონებები თუ სხვა სახის მასალები მიაწოდა. მელიტონს პირველი ტომის გარდა კიდევ რამდენიმე ტომის გამოქვეყნება ჰქონდა განზრახული, მაგრამ უსახსრობის გამო განზრახვა ვერ განახორციელა. ნაშრომში დაწვრილებითაა გადმოცემული გაბრიელის ბავშვობა, განათლების მიღება თბილისსა და რუსეთში, სამსახური თბილისსა და იმერეთის ეპარქიაში. მასში საინტერესოაა აღწერილი გაბრიელის პირადი ცხოვრება, რომელიც ძირითადად ახლობლების ცნობებს ეყრდნობა. სათანადო ადგილი ეთმობა მის ავადმყოფობას, გარდაცვალებასა და დასა-

ფლავებს. დამატების სახით პირველ ტომს ერთვის ზოგიერთი საერთო თუ სასულიერო პირის მოგონებები. აქვე დაბეჭდილია მღვდელ ილია ფერაძის „ლექსი-მოგონება“. საინტერესოა, რუსი მღვდლის მეთოდე ავდაშკევიჩის შეხედულება გაბრიელის მოღვაწეობის შესახებ; აგრეთვე, მნიშვნელოვანია რუსულ ენაზე დაბეჭდილი ნიკო ნიკოლაძის აზრი გაბრიელ ეპისკოპოსზე და სხვ.

დეკანოზ მელიტონ კელენჯერიძის სამეცნიერო ნაშრომებიდან განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს 1918 წელს ქუთაისში მის მიერ გამოქვეყნებული განმარტებული შრომა „საქართველოს საკათალიკოსო ეკლესიის მოკლე ისტორია“. თხზულების სატიტულო ფურცელზე მელიტონ კელენჯერიძე შემდგენელის სახელითაა მოხსენებული, მაგრამ მისი შინაარსის გაცნობა მკითხველს დაარწმუნებს, რომ იგი ავტორის ორიგინალური კვლევის შედეგია. ნაშრომი შეიცავს 202 გვერდს. შესავალი წერილიდან ირკვევა, რომ თხზულება ავტორს 1917 წლის 15 დეკემბერს გამზადებული ჰქონია დასაბეჭდად. წიგნს პირველი საფეხურის სასულიერო სასწავლებლის სახელმძღვანელოს ფუნცია უნდა შეესრულებინა. მასში გადმოცემულია საქართველოს ეკლესიის ისტორია, უძველესი დროიდან XIX ს-მდე, საქართველოს რუსეთთან შეერთებამდე.

ნაშრომი შედგება სამი თავისაგან. თითოეული თავი იყოფა პარაგრაფებად, რომელთა რაოდენობა საკმაოდ ვრცელია. მაგალითად, პირველი თავი 29 პარაგრაფს მოიცავს. პირველი თავის პირველ პარაგრაფში ავტორი მიმოიხილავს ქართველთა წარმართულ სარწმუნოებას; ხოლო, ამავე თავის მეორე პარაგრაფში გადმოცემულია ქრისტიანობის გავრცელება საქართველოში წმინდა ნინოს მოღვაწეობამდე. ცალკე პარაგრაფი ეთმობა უფლის კვართის შემოსვენების ისტორიასა და მოციქულთა ქადაგებას. აღნიშნული საკითხების განხილვისას იგი ეყრდნობა უცხოურ წერილობით წყაროებს (ორიგენე და სხვ.), თანამედროვე მკვლევრებიდან იყენებს პროფესორ ბოლოტოვის შრომებს. რაც მთავარია, მელიტონ კელენჯერიძე საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელებას განიხილავს იმდროინდელი პოლიტიკური ვითარების ფონზე. ნაშრომში, ცალკე მე-5 პარაგრაფი დასავლეთ საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელებას ეთმობა. უცხოურ წყაროებზე დაყრდნობით მელიტონი აღნიშნავს, რომ კოლხებს უკვე II საუკუნეში თვითნებ ეპისკოპოსი ჰყოლიათ. 18 ამავე ნაწილში აღნიშნულია, რომ პირველი საუკუნის ბოლოს რომიდან დევნილმა კლიმენტი რომაელმა დიდი ამაგი

დასლო დასავლეთ საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელებას. ავტორი ემზრობა იმ აზრს, რომ ეგრის-ლაზებზე იოანე ოქროპირს დიდი გავლენა მოუხდენია. მელიტონი აღნიშნავს, რომ დიოკლიტიანეს დროს, IV ს-ში დასავლეთ საქართველოსთვის თავი შეუფარებია წმინდა ორონტს თავის ექვს ვაჟთან ერთად. წყაროების საფუძველზე მელიტონი უტყუარად ადასტურებს, რომ VI ს-ში სამუდამო განსასვენებელი ჰპოვა წმინდა მაქსიმე აღმსარებელმა. კვლევის შედეგად გამოტანილია დასკვნა, რომ VI ს-ში, კერძოდ კი 515 წელს, ქრისტიანობა ლაზეთში სახელმწიფო სარწმუნოებად გამოცხადებულა იმ დროს, როცა მეფე წათემ და მისმა შვილმა ქრისტიანობა მიიღო ბიზანტიაში.¹⁹

ნაშრომში ცალკე თავი ეთმობა ქართლის მოქცევას წმინდა ნინოს მიერ და ქრისტიანობის სახელმწიფო სარწმუნოებად გამოცხადებას. საკითხის განხილვის დროს მელიტონ კელენჯერიძე ქართულ წყაროებთან („მოქცევა ქართლისა“-ის ჭელიშური რედაქცია, ქართლის ცხოვრების ლეონტი მროველისეულის თხრობა, ეფრემ მცირე და სხვ.) ერთად იყენებს უცხოურ წყაროებს (თეოდორიტე კვირელი, სოზომენე, სომეხი ისტორიკოსი მოვსეს ხორენაცი და სხვ.). წმინდა ნინოს ცხოვრების ლეონტი მროველისეული თხრობის მიხედვით დაწვრილებითაა გადმოცემული ქართველთა გაქრისტიანების ისტორია კაპადოკიელი ქალწულის მიერ. ნაშრომში მ. კელენჯერიძე დიდ ადგილს უთმობს ქართლის მოქცევის თარიღის დადგენას. იგი ქართული და უცხოური წყაროების შედეგად ასკვნის, რომ მეფისა და ხალხის გაქრისტიანება უნდა მომხდარიყო 325-326 წლებში. მელიტონ კელენჯერიძესეული დასახელებული თარიღი სავსებით ეთანხმება საეკლესიო ტრადიციას და დღევანდელი ქართული ისტორიოგრაფიის თვალსაზრისს, რომლის მიხედვით ქართლის გაქრისტიანების თარიღად მიჩნეულია 326 წელი. მისივე აზრით, ქართლში წმ. ნინო უნდა მოსულიყო 319-320 წლებში, მიცვალება კი უნდა მომხდარიყო 338 წელს. ავტორი მოკლედ გადმოგვცემს წმ. ნინოს ჯვრის ისტორიას და ამ დროს ძირითადად პლატონ იოსელიანის მიერ გამოქვეყნებულ მასალებს ეყრდნობა.²¹

ნაშრომში გარკვეული ადგილი ეთმობა IV-VII სს-ში ქრისტიანული ტაძრების აშენების ისტორიის წარმოჩენას; აქვე გადმოცემულია ქართული ეკლესიის წმინდანების: რაჟდენ პირველმოწამის, შუშანიკის, ევსტათი მცხეთელის და სხვათა ცხოვრებანი; სათანადოდ და დაფასებული VI ს-ში აღმოსავლეთ საქართველოში მოღ-

ვაწე ასურელი მამების როლი ქრისტიანობის განმტკიცებაში.

ცალკეა გამოყოფილი საქართველოს ეკლესია არაბთა ბატონობის დროს; ყურადღება გამახვილებულია ეკლესიის სამისიონერო მოღვაწეობაზე.

ავტორი დიდ ყურადღებას უთმობს კეთილმსახური მეფეების – დავით აღმაშენებლის და თამარ მეფის ღვაწლის ასახვას ეკლესიის წინაშე. ცალკეა განხილული მონღოლთა ბატონობისა და თემურ ლენგის შემოსევების დროს საქართველოს ეკლესიის მდგომარეობა.

მელიტონ კელენჯერიძეს მხედველობიდან არ რჩება საქართველოში კათოლიკობის გავრცელების ისტორიაც და მიხეილ თამარაშვილის ნაშრომებზე დაყრდნობით მიიჩნევს, რომ პირველი კათოლიკეები საქართველოში ჩნდებიან XIII ს-ში. ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია მათ სამისიონერო საქმიანობაზე, თბილისში კათოლიკური საეპისკოპოსოს დაარსებაზე და სხვა. მელიტონ კელენჯერიძე ნაშრომში განიხილავს ნიკიფორე ირუბაქიძე-ჩოლოყაშვილის, სულხან-საბა ორბელიანის, ანტონ პირველი კათოლიკოსის, ამბროსი ნეკრესელის, გაიოზ რექტორის და სხვათა ღვაწლს სამისიონერო საქმიანობაში. პირველი თავის დასკვნით ნაწილში წარმოჩენილია ის მიზეზები, რომელთაც XVI-XVII სს-ში საქართველოს ეკლესიის დამცრობა გამოიწვიეს.

ნაშრომის მეოთხე თავში განხილულია საქართველოს ეკლესიის იერარქიული წყობილება. მ. კელენჯერიძე საეკლესიო სამართლის საფუძველზე გადმოსცემს, თუ როგორ მოხდა საეკლესიო მმართველობის სისტემის ჩამოყალიბება წმინდა ნინოს ხანაში (IV ს.) და კათოლიკოსობის დაარსების დროს V ს-ში. ამავე თავში განხილულია საქართველოს ეკლესიის დამოკიდებულება ანტოქიის საპატრიარქოსადმი; დიდი ადგილი ეთმობა VI-XI სს-ში არსებული ქართული საეპისკოპოსოების მიმოხილვას. ნაშრომის ამავე ნაწილში საუბარია აფხაზეთის საკათალიკოსოზე და მოცემულია დასავლეთ საქართველოს მწყესმთავართა ზოგადი დახასიათება. ნაშრომში დიდი ყურადღება ეთმობა საეკლესიო ქონების განკარგვის საკითხს. ცალკეა განხილული კათალიკოსის ფუნქცია, მისი როლი საეკლესიო მმართველოს ისტორიაში. ავტორი წყაროებზე დაყრდნობით მიმოიხილავს სხვადასხვა დროს ჩატარებულ საქართველოს საეკლესიო კრებებს (ანისის, ჯავახეთის, რუისის), დიდი ადგილი ეთმობა ეპარქიების მართვა-გამგეობას, ქორეპისკოპოსის ინსტიტუტის დახასიათებას და სხვ.

მესამე თავში წარმოდგენილია სასულიერო განათლების სისტემა უძველესი დროიდან XVIII სს-ის ბოლომდე. მ. კელენჯერიძე ყურადღებას ამახვილებს სასულიერო ტიპის სასწავლებლებზე, მათ როლზე სასულიერო განათლების გავრცელებაში; საგანგებოდ განიხილავს საქართველოსა და საზღვარგარეთ დაარსებული სამონასტრო ცენტრების ისტორიას, რომლებიც მძლავრ სამეცნიერო კულტურულ კერებს წარმოადგენდნენ. ნაშრომში სათანადოდაა გაშუქებული ათონის, სინას და უცხოეთის სხვა ქართულ კულტურულ ცენტრებში მოღვაწე ქართველი მამების მთარგმნელობითი საქმიანობა.

მელიტონ კელენჯერიძის საქართველოს ეკლესიის ისტორია ზოგადი ხასიათისაა. ავტორს განზრახული ჰქონდა საქართველოს ეკლესიის ისტორიის შესახებ მეორე წიგნის გამოცემაც, სადაც ყურადღება იქნებოდა გამახვილებული ეკლესიური ზნეობის, მონასტრული ცხოვრებისა და ღვთისმსახურების შესახებ, მაგრამ საბჭოთა ათეისტური რეჟიმის დამყარების შემდეგ, როგორც ჩანს, ხელი აიღო თავისი განზრახვის განხორციელებაზე. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ხელნაწერთა ინსტიტუტში დაცულ მის არქივში ინახება ხელნაწერი სათაურით „**საქართველოს საკათალიკოსო ეკლესიის ცხოვრებითან**,“ რომელიც ფაქტობრივად წარმოადგენს მის მიერ 1918 წელს გამოქვეყნებული ნაშრომის ახალ გადამუშავებულ რედაქციას.²²

მელიტონ კელენჯერიძის პირად არქივში ინახება აგრეთვე საინტერესო ნაშრომი სათაურით „**ქუთაისის სასულიერო სემინარია**“, რომელსაც ავტორის მიერ მიწერილი აქვს „მოგონება“. მასში ავტორი გადმოგვცემს ქუთაისის სემინარიის დაარსების ისტორიას. როგორც აღინიშნა, იგი ახლადდარსებულ ქუთაისის სასულიერო სემინარიაში მის დახურვამდე (1904 წ.) მუშაობდა და საკუთარ დაკვირვებებს გვთავაზობს სემინარიაში მიმდინარე პროცესების შესახებ. ჩვენი აზრით, მისი ეს ნარკვევი ძვირფასი წყაროა ქუთაისის სასულიერო სემინარიის ისტორიის შესასწავლად.²³

მელიტონ კელენჯერიძის სამეცნიერო ნაშრომიდან აღსანიშნავია, აგრეთვე, 1915 წელს თბილისში დაბეჭდილი 11 გვერდიანი ნაშრომი „**დამოკიდებულებანი რუსთა და ქართველთა შორის და მნიშვნელობა ამ დამოკიდებულებათა უავგუსტეს რომანოვთა სასახლის მეფობაში**“. მასში მოკლედ, პოპულარულად, საზოგადოების ფართო წრისთვის გადმოცემულია რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის

ისტორია XI-XIX სს-ში.

დასკვნის სახით დავძენთ, რომ მელიტონ კელენჯერიძე, როგორც საქართველოს ეკლესიის ისტორიის მკვლევარი, დღევანდელი გადასახედიდან დავიწყებას არ იმსახურებს. საეკლესიო საკითხისადმი მიძღვნილ მის ნაშრომებს ნათლად ატყვია პროფესიონალის ხელი. იგი ეკლესიის წიაღში მოღვაწე პიროვნება გახლდათ და, როგორც საეკლესიო სამართლისა და საღვთისმეტყველო საკითხების ჩინებული მცოდნე, ძირითადად სწორი პოზიციიდან აშუქებს საქართველოს ეკლესიის წარსულს. მართალია, დღეს ბევრი მისი დებულება თუ შეხედულება შეიძლება მოძველებულად მოგვეჩვენოს, ან მის ნაზრევში უზუსტობებიც შევნიშნოთ, მაგრამ ზემოთ წარმოდგენილ მის ნაშრომებს საქართველოს ეკლესიის ვერცერთი მკვლევარი გვერდს ვერ აუვლის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გ. მაჩურიშვილი, „ქართველი ერის სულიერი მესაჭე“, დეკანოზი მელიტონ კელენჯერიძე, საპატრიარქოს უწყებანი, 2009, №39, გვ.17; შდრ.: ო. ფანასკერტელ-ციციშვილი, ქართული ფოლკლორის მოამაგენი, მელიტონ კელენჯერიძე, თბ., 2001, გვ.5.

2. სახალხო განათლების ქართველი მოღვაწეები და სახალხო მასწავლებლები, კრებული მესამე, თბ. 1968, გვ.141.

3. თ. ჯაგოდნიშვილი, ქართული ფოლკლორისტიკის სათავეებთან, თბ. 1986, გვ. 157.

4. ე. ბუბულაშვილი, ქუთაისის სასულიერო სემინარიის ისტორიიდან (1894–1904), თბილისის სასულიერო აკადემიის სამეცნიერო შრომები, თბ. 2009, გვ.90; შდრ. სახალხო განათლების ქართველი მოღვაწეები და სახალხო მასწავლებლები; კრებული მესამე. გვ. 142.

5. გ. მაჩურიშვილი, დასხ. ნაშრომი, გვ.18.

6. იქვე.

7. მელიტონ კელენჯერიძის დენა-შევიწროვების შესახებ იხ.: ო. ფანასკერტელ-ციციშვილი, ქართული ფოლკლორის მოამაგენი, მელიტონ კელენჯერიძე, თბ., 2001; შდრ.: გ. მაჩურიშვილი, დასხ. ნაშრომი, გვ.20.

8. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, მელიტონ კელენჯერიძის

პირადი ფონდი №№106,108,193.

9. იხ.: თ. ჯაგოდნიშვილი, ქართული ფოლკლორისტიკის ისტორია, თბ.,2004, გვ.774-784; მისივე, ქართული ფოლკლორისტიკის სათავეებთან, თბ, 1986, გვ. 156-194.

10. მწყემსი, 1892, №23; 1893, №7, №9.

11. Topstelis, Правда об автокефалии Грузинской церкви (Ответ г. В. Самуилову и К.), Кутаиси, 1906.

12. К. Цинцадзе, Историческая справка по вопросу об автокефальности грузинской церкви. Тб., 1906; შდრ.: А. Хаханов, В защиту автокефалии грузинской церкви, Санкт-Петербургские ведомости, 1906, № 19.

13. ტონკელი, დასხ. ნაშრომი, გვ. 17-30.

14. იქვე, გვ. 249-343.

15. თ. ჯაგოდნიშვილი, დასხ. ნაშრომი, გვ. 159.

16. ო. ფანასკერტელ-ციციშვილი, დასახ.ნაშრომი, გვ.4.

17. მღვდელი მელიტონ კელენჯერიძე, უკანასკნელი დღენი იმერეთის ეპისკოპოსის გაბრიელისა, ქუთაისი, 1903, გვ. 14.

18. დეკანოზი მელიტონ კელენჯერიძე, საქართველოს საკათალიკოსოს მოკლე ისტორია, ქუთაისი, 1918, გვ. 11-12.

19. იქვე.

20. იქვე, გვ.13-30.

21. П. Иоселиани, Описание древностей города Тифлиса, Тб., 1858, стр. 57.

22. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, მელიტონ კელენჯერიძის პირადი ფონდი, №104.

23. ე. ბუბულაშვილი, დასხ. ნაშრომი. გვ. 88-89.